

Treść i wykonywanie współwłasności w częściach ułamkowych

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Wprowadzenie

Własność rzeczy w obrocie gospodarczym przysługuje zazwyczaj jednej osobie, chociaż nie jest to wyłączna postać aropriacji¹. Własność tej samej rzeczy może niepodzielnie przysługiwać kilku osobom, o czym wprost stanowi ustawodawca w art. 195 KC, określając taką sytuację mianem współwłasności. Wielopodmiotowa struktura tej samej rzeczy jest zresztą coraz częściej dostrzegana w obrocie. Nierzadko współwłasność nie ma charakteru przypadkowego, lecz jest świadomie wykorzystywana przez uczestników obrotu społeczno-gospodarczego do realizacji wspólnych celów gospodarczych przez dwa podmioty lub więcej. Współwłasność uregulowano w art. 195–221 KC (Księga II – Własność i inne prawa rzeczowe, Tytuł I – Własność, Dział IV – Współwłasność), przy czym art. 213–218 KC dotyczą zniesienia współwłasności (a poprawnie: wspólności) gospodarstwa rolnego, natomiast art. 219 KC został uchylony. Współwłasność jest ukształtowana w KC niejednolicie. W artykule 196 KC *expressis verbis* wymieniono jej dwa rodzaje, tj. współwłasność w częściach ułamkowych i współwłasność łączną. Przedmiotem rozważań w tej pracy jest współwłasność w częściach ułamkowych, będąca – w przeciwieństwie do współwłasności łącznej – samoistną instytucją uregulowaną w sposób generalny w KC².

Przepisy dotyczące współwłasności w częściach ułamkowych w ogólności (tj. art. 195–212 oraz 220–221 KC) pozostały w niemal niezmiennym kształcie od momentu ich wejścia w życie tj. od 1.1.1965 r. Jedyne zmiany dotyczyły art. 210 i 212 KC. Ustawą z 26.10.1971 r. zmieniającą ustawę Kodeks cywilny³ ustawodawca rozszerzył (w art. 212 KC)

¹ Współwłasność nie jest instytucją nową, znana już była w prawie rzymskim. Była ukształtowana w ten sposób, że każdemu ze współwłaścicieli przysługiwała idealna, czysto ułamkowa część wspólnego prawa, bowiem wykluczono współwłasność do niepodzielnej ręki czy przysługiwanie prawa do fizycznie wydzielonej części rzeczy. Każdy ze współwłaścicieli mógł swobodnie dysponować swoim udziałem, natomiast zbycie przedmiotu współwłasności wymagało zgody wszystkich współuprawnionych, por. *K. Kolańczyk*, Prawo rzymskie, s. 291; *W. Dajczak*, *T. Giaro*, *F. Longchamps de Bérier*, Prawo rzymskie, s. 376; *W. Rozwadowski*, Prawo rzymskie, s. 127.

² Por. *J. Wasilkowski*, Prawo rzeczowe, s. 165; *Z.K. Nowakowski*, Współwłasność, w: System PrCyw, t. II, s. 386; *P. Hadyna*, Wpływ podziału, s. 3.

³ Dz.U. Nr 27, poz. 252.

zakres orzekania sądu w toku postępowania o zniesienie współwłasności w ten sposób, że sąd powinien oznaczyć również termin zapłaty odsetek od zasądzonych dopłat. Ponadto sądowi przyznano kompetencję do odroczenia w szczególnych przypadkach – na wniosek dłużnika – terminu już wymagalnych zapłaty rat (dopłat). Z kolei WstrzSprzNierRoIU prawodawca dodał do art. 210 KC § 2, w którym przesądził, że zniesienie współwłasności nieruchomości rolnej oraz gospodarstwa rolnego w rozumieniu przepisów UstRoIU następuje z uwzględnieniem przepisów tej ustawy. Opisane zmiany świadczą o pewnej stabilności unormowań dotyczących współwłasności.

Współwłasność w częściach ułamkowych była przedmiotem wypowiedzi przedstawicieli doktryny. Pierwszym opracowaniem, kompleksowo omawiającym współwłasność na ziemiach polskich, jest praca *A. Ohanowicza* pt. „Współwłasność w prawie prywatnym austyackim”⁴. Po wejściu w życie KC pierwszym dziełem szeroko traktującym o współwłasności była monografia *A. Wąsiewicza* pt. „Powstanie, istota i zniesienie współwłasności ułamkowej”⁵. Rozprawa ta obejmowała jednak wyłącznie zagadnienia: źródeł współwłasności ułamkowej, jej charakteru prawnego oraz jej zniesienia. Z zakresu pracy wyłączono problematykę praw przysługujących współwłaścicielom oraz ciężących na nich obowiązków. *A. Wąsiewicz* stworzył autorską koncepcję *sui generis* praw współwłaścicieli, zakładającą, że udział we współwłasności jest w istocie *sui generis* prawem podmiotowym przysługującym poszczególnym współwłaścicielom. W ramach tej koncepcji jest negowane występowanie wspólnego prawa własności. Najnowszym opracowaniem dotyczącym współwłasności w ogólności jest monografia *M. Deneki* pt. „Uprawnienia ze współwłasności ułamkowej według Kodeksu cywilnego”⁶. Autorka przyjmuje koncepcję podziału prawa własności jako wyjściową dla dalszych rozważań, obejmujących analizę uprawnień współwłaścicieli wynikających z udziału we współwłasności (np. prawo do rozporządzania udziałem, prawo do podejmowania czynności zachowawczych) oraz ze stosunków między współwłaścicielami (prawo do współposiadania i korzystania z rzeczy wspólnej, prawo do współuczestnictwa w zarządzie rzeczą wspólną). Należy również przywołać opracowania *A. Goli* pt. „Współwłasność”⁷ oraz *A. Karnickiej-Kawczyńskiej* i *J. Kawczyńskiego* pt. „Współwłasność jako szczególna forma własności. Problematyka i wzory pism”⁸.

⁴ Lwów 1916.

⁵ Poznań 1965.

⁶ Warszawa 2021.

⁷ Warszawa 1987.

⁸ Warszawa 2004.

Inne monografie dotyczące współwłasności koncentrują się głównie w obszarze zagadnienia zniesienia współwłasności⁹, z kolei publikacje będące rozdziałami w monografiach albo artykuły naukowe dotyczą w głównej mierze zagadnień szczegółowych w takich obszarach badawczych jak zniesienie współwłasności¹⁰, zarząd rzeczą wspólną¹¹, wzajemne roszczenia współwłaścicieli¹² czy zasiedzenie udziału we współwłasności¹³.

Problematyka współwłasności w szerokim ujęciu jest również poruszana w opracowaniach systemowych¹⁴, w komentarzach do KC¹⁵ oraz w podręcznikach akademickich¹⁶.

Prezentowane w doktrynie stanowiska opierają się na różnych koncepcjach współwłasności, co istotnie determinuje dalsze poglądy wyrażane przez poszczególnych autorów. Bardzo często przyjęcie określonej koncepcji współwłasności nie jest wyraźne i wynika jedynie z kontekstu. Konsekwencją tego stanu rzeczy są niekiedy nieporozumienia polemizujących ze sobą przedstawicieli doktryny, którzy zupełnie różnie ujmują współwłasność. Należy zauważyć, że obecnie w doktrynie i orzecznictwie dominują dwie koncepcje – koncepcja niepodzielności wspólnego

⁹ Np. *M. Sychowicz*, Postępowanie, *passim*; *B. Swaczyna*, Umowne zniesienie, *passim*; *P. Kostański*, Zniesienie współwłasności, *passim*; *J. Świeczkowski*, Zniesienie współwłasności, *passim*.

¹⁰ Np. *S. Cichosz*, Zniesienie współwłasności, *passim*; *T. Grzybkowski*, Problematyka prawna, *passim*; *P. Puch*, Współwłasność i zniesienie współwłasności, *passim*; *A. Szczepaniak*, Zniesienie współwłasności, *passim*; *E. Marszałkowska-Krześ*, *I. Gil*, Wpływ wszczęcia postępowania, *passim*.

¹¹ Np. *A. Karnicka-Kawczyńska*, *J. Kawczyński*, Zarząd rzeczą wspólną, *passim*; *M. Uliasz*, Czynnności przekraczające, cz. I; cz. II, *passim*; *W. Nykiel*, *M. Pyziak-Szafnicka*, Cywilnoprawna, *passim*; *R. Golat*, Zakres zwykłego zarządu, *passim*; *A. Borowicz*, Zgoda współwłaściciela, *passim*.

¹² Np. *K. Sznajder*, Charakter prawny roszczenia, *passim*; *M. Podrecka*, Roszczenia współwłaścicieli, *passim*; *M. Warciński*, Używanie rzeczy, *passim*; *B. Stelmach*, Roszczenie współwłaściciela, *passim*.

¹³ Np. *H. Gardocka*, Zasiedzenie udziału, *passim*; *K.P. Sokołowski*, Współwłaściciel, *passim*; *J. Kepiński*, *M. Kepiński*, Głosa do postanowienia SN z dnia 26 czerwca 2013 r., II CSK 581/12, *passim*; *A. Malicki*, Zasiedzenie udziału, *passim*.

¹⁴ *Z.K. Nowakowski*, Współwłasność, w: System PrCyw, t. II; *E. Gniewek*, Współwłasność, w: System PrPryw, t. 3, 2020, *passim*.

¹⁵ Np. *J. Ignatowicz*, w: *Resich*, Komentarz KC, t. 1, 1972, *passim*; *T.A. Filipiak*, w: *Kidyba*, Komentarz KC, t. II, *passim*; *P. Księżak*, w: *Osajda*, Komentarz, t. II, 2017, *passim*; *K. Szadkowski*, w: *Gutowski*, Komentarz KC, t. I, 2018, *passim*; *E. Skowrońska-Bocian*, *M. Warciński*, w: *Pietrzykowski*, Komentarz KC, t. I, 2018, *passim*; *K. Górska*, w: *Gniewek*, *Machnikowski*, Komentarz KC, *passim*.

¹⁶ Np. *Z.K. Nowakowski*, Prawo rzeczowe, *passim*; *J. Ignatowicz*, *K. Stefaniuk*, Prawo rzeczowe, *passim*; *A. Brzozowski*, *W.J. Kocot*, *W. Opalski*, Prawo rzeczowe, *passim*; *B. Ziemiannin*, *K.A. Dadańska*, Prawo rzeczowe, *passim*; *E. Gniewek*, Prawo rzeczowe, *passim*.

prawa oraz koncepcja podziału wspólnego prawa¹⁷. Koncepcja niepodzielności wspólnego prawa zakłada, że w ramach współwłasności występuje jedno prawo własności do całej rzeczy, które wspólnie i niepodzielnie przysługuje wszystkim współwłaścicielom. Obok wspólnego prawa własności występuje tu również udział we wspólnym prawie własności. Udział przysługuje każdemu współwłaścicielowi osobno i jest odrębnym od prawa własności prawem podmiotowym. Natomiast koncepcja podziału wspólnego prawa opiera się na założeniu, że każdemu współwłaścicielowi przysługuje część tego prawa obejmująca całą wspólną rzecz. Z chwilą powstania współwłasności prawo własności wspólnej rzeczy dzieli się odpowiednio do wielkości przysługujących współwłaścicielom udziałów. Każdemu uprawnionemu przysługuje część prawa własności, odpowiadająca treścią prawu własności, jednak różniąca się od niego objętością. Udział we wspólnym prawie własności nie jest tutaj odrębnym prawem podmiotowym.

Występowanie istotnych rozbieżności w pojmowaniu współwłasności oraz stosunkowo nieliczne opracowania traktujące o współwłasności *in genere* uzasadniają podjęcie zaproponowanego tematu obejmującego treść i wykonywanie współwłasności w częściach ułamkowych¹⁸. Wymaga to jednak ustalenia istoty współwłasności, co zdeterminuje dalsze analizy. Występowanie w polskim systemie prawnym przypadków związania udziału we wspólnym prawie własności z innym prawem uzasadnia również podjęcie analizy wpływu tego związania na reguły wykonywania praw wynikających z udziału. Konieczne jest zatem udzielenie odpowiedzi na pytanie, czym w istocie jest współwłasność, jakie prawa podmiotowe przysługują współwłaścicielom, jakie uprawnienia, kompetencje i wolności prawnie chronione składają się na przysługujące współwłaścicielom prawa, a także jaki model ich wykonywania przyjmuje polski prawodawca. Poza zakresem tej pracy pozostaje problematyka przypadków współwłasności łącznej oraz wspólności gospodarstw rolnych. Nie są również przedmiotem szerszej analizy przypadki wspólności praw oraz majątku występujące w polskim prawie.

Zakreślony powyżej problem badawczy jest niezwykle szeroki i złożony, jednak możliwe jest sformułowanie kilku ogólnych hipotez badawczych:

1. Współwłasność jest konstrukcją normatywną, w ramach której równolegle występują wspólne prawo własności oraz udział we wspólnym prawie własności. Ta konstrukcja ma charakter ogólny i jest

¹⁷ Zob. rozdz. II § 1.

¹⁸ Współwłasność w częściach ułamkowych można również określać jako „współwłasność ułamkową”.

podstawą dla instytucji współwłasności ułamkowej oraz współwłasności łącznej.

2. Wspólne prawo własności oraz udział we współwłasności są odrębnymi, funkcjonalnie zhierarchizowanymi, prawami podmiotowymi. Wspólne prawo własności przysługuje niepodzielnie wszystkim współwłaścicielom, natomiast udział we współwłasności przysługuje każdemu ze współwłaścicieli z osobna.
3. Wspólne prawo własności jest własnością, w związku z czym jego treść wyznaczają przepisy regulujące własność (art. 140 i n. KC), a przepisy dotyczące współwłasności (art. 195 i n. KC) jedynie wyznaczają sposób wykonywania tego prawa.
4. Udział we współwłasności jest zbywalnym *sui generis* prawem o charakterze rzeczowym. Powstanie udziału we współwłasności jest konsekwencją przysługiwania własności tej samej rzeczy niepodzielnie kilku osobom. Pomimo zachowania prawnej odrębności, udział jest immanentnie związany ze wspólnym prawem własności. Jego treść wyznaczają łącznie przepisy dotyczące własności (stosowane w drodze wykładni rozszerzającej bądź *per analogiam*) oraz przepisy dotyczące współwłasności.
5. Przysługujące współwłaścicielom prawa wynikają zarówno ze wspólnego prawa własności, jak i z udziału we współwłasności. Własność będąca wspólnym prawem współwłaścicieli jest źródłem praw współwłaścicieli w odniesieniu do osób trzecich (praw dotyczących zarazem całej rzeczy). Natomiast z udziału wynikają przede wszystkim (ale niewyłącznie) prawa współwłaściciela wobec pozostałych współwłaścicieli.
6. Współwłaściciele, dokonując czynności mających za przedmiot całą rzecz wspólną, powinni kierować się dbałością o tę rzecz oraz uwzględniać uzasadniony interes ogółu współwłaścicieli.
7. Udział we współwłasności, będąc prawem związanym, pełni służebną rolę wobec prawa wolnego, a w konsekwencji jego wykonywanie jest podporządkowane regułom wykonywania prawa wolnego.

Celem rozprawy jest wyjaśnienie konstrukcji normatywnej współwłasności w częściach ułamkowych określonej przepisami KC ze szczególnym uwzględnieniem treści praw przysługujących współuprawnionym oraz przyjętego modelu ich wykonywania. Zamiarem autora jest przedstawienie argumentów dowodzących trafności sformułowanych powyżej hipotez badawczych.

Analizy zawarte w pracy opierają się na założeniu, że w ramach współwłasności w częściach ułamkowych występują równolegle dwa prawa podmiotowe, tj. wspólne prawo własności oraz udział we współ-

nym prawie własności¹⁹, a także na rozróżnieniu pojęcia treści, sposobu wykonywania i faktycznego realizowania praw podmiotowych²⁰. W związku z tym, należy wyjaśnić pewną kwestię odnoszącą się do tytułu rozprawy. Tytuł „Treść i wykonywanie współwłasności w częściach ułamkowych” zawiera swoisty skrót myślowy, co jest podyktowane potrzebą syntetycznego ujęcia tematu rozprawy, czyli w taki sposób, aby tytuł precyzował przedmiot rozważań, a przy tym był jasny i nienadmiernie rozbudowany. W istocie chodzi tu o treść praw występujących w ramach współwłasności, tj. wspólnego prawa własności oraz udziału współwłaściciela, oraz ich wykonywanie.

Przyjętym założeniom podporządkowano strukturę rozważań. Praca składa się z pięciu rozdziałów. Kończą ją uwagi podsumowujące, odnoszące wnioski z przeprowadzonych analiz do postawionych hipotez badawczych. Przy okazji omawiania poszczególnych zagadnień wysunięto również postulaty *de lege ferenda*.

Pierwszy rozdział zawiera wprowadzenie do problematyki badań, obejmujące wyjaśnienie ogólnego pojęcia współwłasności, przedmiotu współwłasności, omówienie rodzajów współwłasności, a także jej źródeł. Ponadto w rozdziale są opisane podstawowe założenia terminologiczne. Rozważania mają charakter porządkujący, bowiem stanowią podwaliny dla wyrażania poglądów w dalszej części pracy w sposób precyzyjny, przy użyciu poprawnej terminologii. Rozdział zawiera również uwagi ogólne dotyczące rozróżnienia pojęć „współwłasność” oraz „wspólność”, a także stosowania przepisów o współwłasności do wspólności majątku i wspólności praw.

Drugi rozdział jest poświęcony istocie współwłasności. Ustalenie, jakie prawa przysługują współwłaścicielom oraz określenie sposobu ich wykonywania wymaga zbadania charakteru prawnego współwłasności. W rozdziale są przedstawione prezentowane dotychczas w doktrynie koncepcje istoty współwłasności, a także – w ograniczonym zakresie – uwagi prawnoporównawcze dotyczące unormowania współwłasności w obcych porządkach prawnych. Przeprowadzona analiza komparatystyczna obejmuje badania przyjętych w różnych porządkach państw europejskich ogólnych modeli regulacji współwłasności. Uwagi szczegółowe dotyczące przyjętych w obcych porządkach prawnych rozwiązań w zakresie praw i obowiązków współwłaścicieli w dalszych częściach pracy są wykorzystywane przy omawianiu unormowania danego zagadnienia w prawie polskim. Najistotniejszym elementem tego rozdziału jest próba autorskiego wyjaśnienia istoty współwłasności jako złożonej konstrukcji prawnej.

¹⁹ Zob. rozdz. II § 3.

²⁰ Zob. rozdz. III § 1.

Rozdział trzeci zawiera pogłębioną analizę praw przysługujących współwłaścicielom. W rozdziale dokonano ustaleń dotyczących przysługiwania współwłaścicielom określonych praw, zarówno wynikających ze wspólnego prawa własności, jak i z udziału we wspólnym prawie własności. Rozważania obejmują również określenie sposobu wykonywania praw przysługujących współwłaścicielom. Przedmiotem analizy są: prawo do współdziałania w zarządzie rzeczą wspólną, prawo do podejmowania tzw. czynności zachowawczych, współposiadanie i korzystanie z rzeczy wspólnej, prawo do rozporządzania swoim udziałem, prawo do żądania zniesienia współwłasności. W ogólnym zarysie poruszono również tematykę umownych modyfikacji praw i obowiązków współwłaścicieli oraz sądowej ingerencji w stosunki między współwłaścicielami.

Rozdział czwarty jest poświęcony zbadaniu charakterystycznych (szczególnych) obowiązków współwłaścicieli. Zawarte w nim rozważania koncentrują się na ustaleniu, jakie obowiązki wynikające ze współwłasności ciążyą na współwłaścicielach, a także jakimi dyrektywami postępowania powinni się kierować współwłaściciele, podejmując czynności dotyczące całej rzeczy wspólnej.

Rozdział piąty zawiera analizę przypadków związania udziału we wspólnym prawie własności z innym prawem oraz ustalenie wpływu takiego związania na reguły wykonywania praw wynikających z udziału. W pierwszej kolejności wyjaśniono konstrukcję praw związanych, a następnie dokonano analizy przypadków znanych polskiemu prawu, w których udział we wspólnym prawie własności stanowi prawo związane, tj. związek udziału we wspólnym prawie własności nieruchomości wspólnej z odrębną własnością lokalu oraz związek udziału we wspólnym prawie własności części wspólnej kabla światłowodowego z odrębną własnością włókna światłowodowego.

Badania w rozprawie doktorskiej przeprowadzono przy zastosowaniu metod i technik badawczych powszechnie wykorzystywanych w naukach prawnych. Rozważania prawne sprowadzają się więc do analizy o charakterze dogmatycznym, obejmującej powszechnie przyjęte w doktrynie prawa cywilnego metody i reguły wykładni przepisów prawa, w tym analizę materiałów źródłowych – literatury prawniczej i treści orzeczeń sądowych dotyczących poruszanej problematyki. Wśród zastosowanych w pracy metod badawczych, główna rola przypada zatem metodzie formalno-dogmatycznej. Mniejsze znaczenie ma metoda historyczna, bowiem posłużyła ona jedynie przedstawieniu w niezbędnym zakresie zmian zachodzących w prawie cywilnym w zakresie regulacji dotyczących współwłasności. W celu zaprezentowania modelu regulacji współwłasności oraz rozwiązań dotyczących współwłasności w obcych porządkach prawnych i skonfrontowania ich z polskimi uregulowaniami zastosowano

Wprowadzenie

metodę prawnoporównawczą. Analiza wybranych regulacji prawnych dotyczących współwłasności oraz praw przysługujących współwłaścicielom, jak również rozwiązań przyjętych w obcych porządkach prawnych pozwoliła – poza oceną obecnego stanu prawnego – sformułować postulaty *de lege ferenda*.

Rozprawa uwzględnia stan prawny na 1.12.2022 r.

Rozdział I. Zagadnienia wstępne

§ 1. Pojęcie współwłasności

Już wstępna analiza art. 195 KC zawierającego definicję współwłasności pozwala określić jej konstytutywne cechy, które – aby można było mówić o współwłasności – muszą wystąpić łącznie. Są to: *primo*, jedność przedmiotu, *secundo*, wielość podmiotów oraz *tertio*, niepodzielność wspólnego prawa¹.

Cecha jedności przedmiotu występuje wówczas, gdy kilku osobom przysługuje własność jednej i tej samej rzeczy, *lege non distinguente* może być to rzecz ruchoma bądź nieruchomości². Przedmiotem³ wspólnego prawa może być rzecz w znaczeniu technicznoprawnym, stosownie do art. 45 KC⁴. Nie chodzi tu zatem o wspólne prawo do pewnej masy majątkowej (np. spadku, wspólnego majątku małżonków, majątku wspólników spółki cywilnej), ponieważ w ich skład wchodzi najczęściej wiele samoistnych rzeczy – z których każda z osobna może stanowić przedmiot prawa – oraz praw⁵. Przedmiotem wspólnego prawa nie mogą być również zbiory rzeczy, bowiem przedmiotem (wspólnego) prawa własności mogą być tu jedynie poszczególne elementy zbioru, a nie zbiór jako całość⁶. Przyjęcie odmiennego założenia byłoby sprzeczne z zasadą szczególności praw rzeczowych.

Wbrew wyrażanemu w doktrynie stanowisku⁷, wspólne prawo nie rozciąga się na przynależności rzeczy będącej przedmiotem współwłasności. Daną rzecz ruchomą można zakwalifikować jako przynależność

¹ Zob. Z.K. Nowakowski, Współwłasność, w: System PrCyw, t. II, s. 386; J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo rzeczowe, s. 121; A. Brzozowski, W.J. Kocot, W. Opalski, Prawo rzeczowe, s. 166; B. Ziemiński, K.A. Dadańska, Prawo rzeczowe, s. 76; E. Gniewek, Prawo rzeczowe, s. 157; *tenże*, Współwłasność, w: System PrPryw, t. 3, 2020, s. 413.

² Zob. J. Ignatowicz, w: *Resich*, Komentarz KC, t. 1, 1972, art. 195, s. 497.

³ Wyrażenia „przedmiot prawa” używam tu w pewnej przyjętej konwencji językowej, bowiem w ścisłym rozumieniu tego zwrotu przedmiotem prawa mogą być jedynie zachowania własne podmiotu uprawnionego.

⁴ Szerzej zob. E. Gniewek, Współwłasność, w: System PrPryw, t. 3, 2020, s. 413.

⁵ Por. J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo rzeczowe, s. 122.

⁶ Zob. Z.K. Nowakowski, Współwłasność, w: System PrCyw, t. II, s. 386.

⁷ Zob. J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo rzeczowe, s. 121.

rzeczy będącej przedmiotem współwłasności tylko wtedy, gdy zarówno rzecz główna, jak i przynależność mają tych samych współwłaścicieli, i to w tych samych proporcjach udziałów⁸. Przemawiają za tym przynajmniej dwa argumenty. Po pierwsze, rzecz główna i przynależność muszą mieć tego samego właściciela. Ten warunek nie wydaje się spełniony w przypadku, gdy tylko jedna z tych rzeczy jest przedmiotem wspólnego prawa kilku osób (brak tożsamości podmiotu prawa). Po drugie, skutek prawny kwalifikacji danych przedmiotów w relacji rzecz główna–przynależność przesądza o tym, że ta konstrukcja ma sens tylko, gdy struktura własnościowa obu rzeczy jest taka sama. Skoro skutki czynności prawnej dotyczącej rzeczy głównej mają rozciągnąć się na przynależność (art. 52 KC), to trudne do zaakceptowania byłoby rozciągnięcie skutku np. umowy sprzedaży rzeczy głównej należącej wspólnie do kilku osób na rzecz ruchomą należącą do jednego z tych współwłaścicieli, którą – w oparciu o pozostałe przesłanki z art. 51 KC – można by zakwalifikować jako przynależność. Trzeba dodać, że nawet tożsamość struktury własnościowej rzeczy głównej i przynależności nie wpływa na ich kwalifikację jako (jednego) przedmiotu wspólnego prawa. Konstrukcja przynależności – odmiennie niż ma to miejsce w przypadku części składowych – zakłada występowanie dwóch odrębnych, samoistnych przedmiotów (rzeczy), do których przysługują osobne prawa, a jedynym skutkiem uznania danej rzeczy za przynależność jest rozciągnięcie na nią skutków czynności prawnej dotyczącej rzeczy głównej (art. 52 KC). Przedmiotem współwłasności może być zatem osobno rzecz główna i przynależność.

Z wielością podmiotów mamy do czynienia, gdy dane prawo przysługuje równocześnie co najmniej dwóm podmiotom prawa cywilnego. Podmiotem wspólnego prawa może być każdy z podmiotów prawa cywilnego, a zatem: osoba fizyczna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 33¹ KC), oraz osoba prawna. Nie mają znaczenia wzajemne związki faktyczne czy prawne tych podmiotów, istotne jest, aby pozostawały one odrębnymi, autonomicznymi podmiotami prawa⁹. Nie można mówić o współwłasności, gdy kilka podmiotów tworzy jednostkę organizacyjną, posiadającą przynajmniej zdolność prawną, którą te osoby wyposażają w majątek, a prawo własności przysługuje tej jednostce. Takie składniki majątkowe są przedmiotem prawa przysługującego jednostce organiza-

⁸ Zob. S. Grzybowski, *Przedmioty stosunków cywilnoprawnych*, w: System PrCyw, t. I, s. 430; M. Bednarek, *Mienie*, s. 161; Ł. Żelechowski, w: *Osajda*, Komentarz, t. I, 2017, art. 51 KC, Nt 10.

⁹ Zob. J. Ignatowicz, w: *Resich*, Komentarz KC, t. 1, 1972, art. 195, s. 497; Z.K. Nowakowski, *Współwłasność*, w: System PrCyw, t. II, s. 386; J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, s. 122; E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, s. 157; *tenże*, *Współwłasność*, w: System PrPryw, t. 3, 2020, s. 413.

cyjnej (np. spółce osobowej, spółce kapitałowej, spółdzielni, fundacji, stowarzyszeniu, związkom zawodowym czy partii politycznej)¹⁰. Oczywiście możliwa jest sytuacja, w której osoby tworzące jednostkę organizacyjną i ta jednostka, jako autonomiczny podmiot prawa, nabędą wspólnie jakąś rzecz, prowadząc tym samym do powstania współwłasności.

Niepodzielność wspólnego prawa przejawia się tym, że pomimo występowania kilku podmiotów jako właścicieli tej samej rzeczy, zarówno rzecz (aspekt przedmiotowy niepodzielności), jak i prawo własności nie ulegają podziałowi ani co do treści (aspekt treściowy niepodzielności), ani w czasie (aspekt temporalny niepodzielności)¹¹. Niedopuszczalne byłoby przyznanie poszczególnym współwłaścicielom na wyłączność niektórych uprawnień właścicielskich czy fizycznie wydzielonej części rzeczy. Rzecz jasna, niepodzielność wspólnego prawa nie wyłącza dokonania w ramach trwającej współwłasności podziału *quoad usum*, chociaż ten podział nie polega na podziale wspólnego prawa własności, a jedynie określa sposób korzystania z rzeczy wspólnej¹². Wspólne prawo nie może być podzielone ani w czasie, ani według treści. Własność podzielona w czasie polega na tym, że własność rzeczy przysługuje pewnemu podmiotowi, jednak z chwilą ziszczenia się pewnego zdarzenia bądź po upływie z góry oznaczonego czasu prawo własności przechodzi automatycznie na inny podmiot; w konstrukcji tej występują dwaj właściciele: aktualny i przyszły¹³. *De lege lata* niedopuszczalne jest podzielenie w czasie własności nieruchomości. Jednak jest to możliwe w odniesieniu do rzeczy ruchomych (argument *a contrario* z art. 157 KC), choć nie można nazwać tej sytuacji współwłasnością, ze względu na podział wspólnego prawa (w czasie). Co więcej, własność nie przysługuje tym podmiotom równocześnie. Własność podzielona według treści polegała z kolei na podziale uprawnień właścicielskich pomiędzy dwa podmioty – zwierzchniego i podległego (użytkowego)¹⁴. Właścicielowi użytkowemu przysługiwało prawo korzystania z rzeczy (*corpus*), natomiast właściciel zwierzchni mógł rozporządzać rzeczą (*animus*)¹⁵. Z konstrukcji własności podzielonej według treści zrezygnowano jeszcze w XIX w.

¹⁰ Por. E. Gniewek, Współwłasność, w: System PrPryw, t. 3, 2020, s. 413–414.

¹¹ Zob. J. Ignatowicz, w: Resich, Komentarz KC, t. 1, 1972, art. 195, s. 497; J. Ignatowicz, K. Stęfaniuk, Prawo rzeczowe, s. 122; A. Brzozowski, W.J. Kocot, W. Opalski, Prawo rzeczowe, s. 106; B. Ziemanin, K.A. Dadańska, Prawo rzeczowe, s. 76–77; E. Gniewek, Prawo rzeczowe, s. 157.

¹² Por. E. Gniewek, Prawo rzeczowe, s. 157.

¹³ Zob. J. Ignatowicz, K. Stęfaniuk, Prawo rzeczowe, s. 76 i 121.

¹⁴ Zob. E. Borkowska-Bagińska, Historia prawa, s. 203–204; B. Ziemanin, K.A. Dadańska, Prawo rzeczowe, s. 76–77.

¹⁵ Zob. A. Dziadzio, Powszechna historia, s. 326; B. Ziemanin, K.A. Dadańska, Prawo rzeczowe, s. 76–77.

§ 2. Podstawowe założenia terminologiczne

Problematyka współwłasności jest wysoce złożona i rodzi liczne kontrowersje, o czym świadczy sformułowanie licznych teorii wyjaśniających ją. Nim jednak będzie można przejść do wyjaśnienia tej skomplikowanej materii, niezbędne jest poczynienie pewnych założeń terminologicznych, na których opierają się dalsze rozważania. Wymaga to sięgnięcia do zagadnień zarówno z zakresu teorii prawa, jak i dogmatyki prawa cywilnego. Rozumienie objaśnianych pojęć stanowi niekiedy przedmiot zacieklejczych sporów przedstawicieli nauki prawa, nie tylko w Polsce. Podstawą dalszych analiz są w głównej mierze wyniki badań szkoły poznańskiej teorii prawa, a w szczególności *Z. Ziemińskiego* oraz jego uczniów¹⁶. Wypracowane przez szkołę poznańską założenia są przydatne jako instrument badawczy, również w obszarze prawa rzeczowego. Stąd przyjęte założenia terminologiczne w głównej mierze nawiązują do dorobku szkoły poznańskiej.

Podstawowym pojęciem, będącym punktem wyjścia dla dalszych rozważań jest norma postępowania. W teorii prawa normę postępowania traktuje się albo jako wypowiedź językową, albo jako pewien fakt pozajęzykowy¹⁷. Przychylając się do stanowiska przyjmującego językowy charakter normy postępowania, za **normę postępowania** należy uznać taką wypowiedź dyrektywalną, sformułowaną lub dającą się sformułować w danym języku, która określonym podmiotom, jako jej adresatom, nakazuje albo zakazuje, aby w określonych okolicznościach postąpiły albo postępowały w określony sposób¹⁸. Każda zatem norma postępowania zawiera, *primo*, określenie jej adresata, *secundo*, określenie okoliczności, w których adresat ma w wyznaczony mu sposób postąpić albo postępować, *tertio*, określenie postępowania wyznaczonego adresatowi. Należy przy tym pamiętać, że postępowaniem jest takie zachowanie się jakiejś osoby, które jest zależne od jej woli¹⁹.

Jeśli dana norma postępowania została ustanowiona albo uznana przez upoważniony organ państwa w odpowiedniej procedurze, wówczas jest ona **normą prawną**²⁰. Przyjmuje się, że norma prawna powinna być

¹⁶ Należy dodać, że osiągnięcia poznańskiej szkoły były twórczo kontynuowane i rozwijane przez niektórych jej twórców i ich uczniów, będących przedstawicielami szczecińskiej szkoły teorii prawa.

¹⁷ Por. *K. Opalek*, Dwoistość ujęcia normy, s. 3.

¹⁸ Zob. *Z. Ziemiński*, Metodologiczne zagadnienia, s. 24–25; *tenże*, Teoria prawa, s. 22–23; *tenże*, Problemy podstawowe, s. 119–121; *S. Wronkowska*, Podstawowe pojęcia, s. 13; *M. Zieliński*, Wykładnia prawa, s. 14–18.

¹⁹ Zob. *Z. Ziemiński*, Teoria prawa, s. 22.

²⁰ Zob. *Z. Ziemiński*, Logiczne podstawy, s. 121; *S. Wronkowska*, Podstawowe pojęcia, s. 18.

zarazem generalna, zatem nazywać adresata nazwą rodzajową, i abstrakcyjna, czyli wyznaczać zachowania określonego rodzaju, co do zasady powtarzalne²¹.

Od normy prawnej należy odróżnić przepis prawny. To rozróżnienie wprowadził Z. Ziemiński, zauważając że nie są to pojęcia tożsame: normy prawne wynikają z przepisów prawnych²². **Przepis prawny** jest zdaniem w sensie gramatycznym, tj. od kropki do kropki lub od kropki do średnika, lub od średnika do kropki, zazwyczaj wyróżnionym graficznie w tekście prawnym i zazwyczaj opatrzonym nazwą indywidualizującą go (np. artykuł, paragraf, ustęp)²³. Częstość jeden przepis zawiera elementy wielu norm prawnych, które w oparciu o jego treść są rekonstruowane w procesie wykładni prawa, co pozwala na zachowanie zwięzłości tekstu prawnego²⁴. Trzeba zauważyć, że spotyka się stanowisko negujące zaprezentowane rozumienie przepisu prawnego jako jednostki redakcyjnej tekstu prawnego, uznające go za pewną regułę zachowania, której jest nadawana postać zdaniokształtnych wypowiedzi zawartych w wyodrębnionych jednostkach redakcyjnych²⁵.

Adresaci norm znajdują się w rozmaitych **sytuacjach prawnych** właśnie z uwagi na obowiązywanie norm prawnych. W tych sytuacjach określone zachowanie w danych okolicznościach jest albo przez tę normę nakazane, albo nienakazane (tj. fakultatywne), bądź jest zakazane albo niezakazane (tj. dozwolone). Możliwe jest również, że będzie to zachowanie zarazem dozwolone i fakultatywne (czyli indyferentne) – dotyczy to przede wszystkim przypadku, w którym żadna norma danego systemu zarazem nie zakazuje ani nie nakazuje określonego zachowania²⁶. Jeśli dane zachowanie jest danemu podmiotowi nakazane albo zakazane, wówczas stanowi ono przedmiot jego obowiązku²⁷. Przedmiotem takiego obowiązku może być dokonanie oznaczonej czynności (obowiązek formalny) bądź osiągnięcie lub utrzymanie wyznaczonego w normie stanu rzeczy (obowiązek materialny)²⁸.

Dokonanie kwalifikacji prawnej zachowań danego podmiotu z uwagi na określoną normę lub spójny wewnętrznie zespół norm prawnych, czyli odróżnienie różnych typów sytuacji prawnej określonych podmiotów, wyznaczonej przez obowiązujące normy prawne określamy mianem

²¹ Zob. S. Wronkowska, Podstawowe pojęcia, s. 18.

²² Zob. Z. Ziemiński, Przepis prawny, s. 105 i n.

²³ Zob. tamże; *tenże*, Logiczne podstawy, s. 120; S. Wronkowska, Podstawowe pojęcia, s. 64; M. Zieliński, Wykładnia prawa, s. 14.

²⁴ Zob. Z. Ziemiński, Problemy podstawowe, s. 158.

²⁵ Zob. J. Nowacki, Przepis prawny, s. 16–17.

²⁶ Zob. Z. Ziemiński, Problemy podstawowe, s. 349.

²⁷ Zob. S. Wronkowska, Podstawowe pojęcia, s. 164.

²⁸ Tamże.

modalności prawnej²⁹. Wyróżnia się modalności prawne podstawowe i pochodne³⁰. Z **modalnością prawną podstawową** mamy do czynienia w sytuacji, gdy kwalifikacja prawna określonych zachowań danego podmiotu następuje bez relatywizowania tego zachowania do innej osoby niż adresat normy, ze względu na którą dokonujemy kwalifikacji³¹. Nie występuje tu, z punktu widzenia normy prawnej, formalna więź między adresatem normy a innym podmiotem. Do modalności prawnych podstawowych zalicza się kwalifikację pewnego zachowania jako nakazanego, zakazanego, dozwolonego, fakultatywnego, indyferentnego, a także będącego przedmiotem czyjś obowiązką ze względu na daną normę prawną lub spójny system norm prawnych³². Konsekwentnie **modalnością prawną pochodną** określamy kwalifikację prawną pewnych zachowań, które odnoszą się do innej osoby niż adresat normy, ze względu na którą dokonujemy kwalifikacji³³. Modalność pochodna dotyczy zatem sytuacji, w której norma prawna wyznaczająca adresatowi normy określoną sytuację prawną wskazuje inny podmiot (albo podmioty), wobec którego adresat normy ma zachować się w określony sposób, lub na którego czynności ma on odpowiednio zareagować³⁴. Inaczej niż to miało miejsce w przypadku modalności prawnych podstawowych, występuje tu formalna więź między adresatem normy a innym podmiotem, bowiem nakazy i zakazy skierowane do adresata normy są źródłem roszczeń, uprawnień, wolności prawnie chronionych czy kompetencji przysługujących innemu podmiotowi³⁵. Wynika z tego, że do modalności prawnych pochodnych zalicza się m.in. kwalifikację prawną pewnych zachowań jako będących przedmiotem uprawnienia, kompetencji czy wolności prawnie chronionej³⁶.

Uprawnieniem określa się sytuację podmiotu, w której inny podmiot jest zobowiązany do określonego korzystnego zachowania się, tj. świadczenia polegającego na odpowiednim zachowaniu się (działaniu bądź zaniechaniu) oddziałującym na sprawy podmiotu uprawnionego³⁷. Podmiotem zobowiązanym jest tu adresat normy. Niekiedy mianem uprawnienia określa się również sytuację podmiotu, któremu określone zachowanie nie jest zakazane przez daną normę bądź też przez żadną normę danego

²⁹ Zob. Z. Ziemiński, *Teoria prawa*, s. 149; S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii*, s. 100.

³⁰ Zob. Z. Ziemiński, *Teoria prawa*, s. 149–150.

³¹ Zob. S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii*, s. 100.

³² Zob. Z. Ziemiński, *Teoria prawa*, s. 150.

³³ Tamże.

³⁴ Zob. Z. Ziemiński, *Problemy podstawowe*, s. 350.

³⁵ Zob. S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii*, s. 103–106.

³⁶ Zob. tamże, s. 100.

³⁷ Zob. Z. Ziemiński, *Problemy podstawowe*, s. 352.

systemu prawnego, czyli to zachowanie jest danemu podmiotowi dozwolone prawnie³⁸. W dalszej części pracy przez uprawnienie rozumiem uprawnienie w pierwszym znaczeniu, natomiast tę drugą sytuację określam mianem **dozwolenia**. **Kompetencja** to możliwość prawna dokonania przez dany podmiot określonej czynności konwencjonalnej z takim skutkiem, że przez jej dokonanie powstanie lub zaktualizuje się obowiązek określonego zachowania się adresatów normy (kompetencyjnej), tj. podmiotów podlegających danej kompetencji³⁹. Z kolei **wolnością prawnie chronioną** określa się sytuację, w której wszelkim podmiotom, niebędącym podmiotem uprawnionym, zakazuje się podejmowania działań ingerujących w prawnie chronioną sferę zachowań podmiotu uprawnionego⁴⁰. W ramach wolności prawnie chronionej podmioty inne niż uprawniony są zobowiązane do powstrzymania się od podejmowania pewnych zachowań (tj. takich, które ingerowałyby w chronioną sferę zachowań podmiotu uprawnionego), natomiast podmiotowi uprawnionemu wyznacza się zachowania – z uwagi na normę prawną – indyferentne. Powstaje tu zawsze stosunek prawny łączący podmiot uprawniony oraz podmioty zobowiązane do nieingerencji⁴¹.

Rzadko jednak zdarza się, by normy prawne wyznaczały ich adresatom jedynie proste sytuacje prawne, tj. sprowadzały się wyłącznie do jednej z wyżej wyróżnionych. Są one w rzeczywistości zazwyczaj znacznie bardziej skomplikowane, bowiem powstają z połączenia sytuacji podstawowej i pochodnej bądź kilku sytuacji podstawowych i kilku sytuacji pochodnych, co określamy mianem **złożonej sytuacji prawnej**⁴².

Z zaprezentowanych wyżej uwag wynika, że normy prawne, wyznaczając ich adresatom sytuacje prawne, niekiedy powodują, że pomiędzy podmiotami prawnymi tworzą się pewnego rodzaju relacje. Relacje pomiędzy podmiotami nie zawsze opierają się na normach prawnych. Występowanie pomiędzy co najmniej dwoma podmiotami albo odpowiednio zorganizowanymi zespołami podmiotów dostatecznie trwałej i doniosłej relacji określa się mianem **stosunku społecznego**⁴³. Należy pamiętać, że te relacje występują nie tylko pomiędzy ludźmi, ale także pomiędzy podmiotami prawa niebędącymi ludźmi (np. jednostkami organizacyjnymi), bowiem podmiotem prawa jest wszystko to, co prawo, a zatem pewien szczególnie zbiór reguł kulturowych ujętych w systemie prawnym, uważa

³⁸ Tamże, a także J. Nowacki, Z. Tobor, Wstęp, s. 45.

³⁹ Zob. Z. Ziemiński, Kompetencja, s. 32; *tenże*, Teoria prawa, s. 152.

⁴⁰ Zob. *tenże*, Problemy podstawowe, s. 355; S. Wronkowska, Podstawowe pojęcia, s. 166.

⁴¹ Zob. Z. Ziemiński, Problemy podstawowe, s. 355.

⁴² Zob. *tenże*, Teoria prawa, s. 154; S. Wronkowska, Podstawowe pojęcia, s. 168.

⁴³ Zob. S. Wronkowska, Podstawowe pojęcia, s. 174.

[Przejdź do księgarni →](#)

ksiegarnia.beck.pl